

Reflexions a l'entorn de "Avui es parla de mi", de Manuel de Pedrolo

Universitat Autònoma de Barcelona
Biblioteca d'Humanitats

POTSER encara no ens hem adonat prou de la corrua de sacrificis que han hagut de fer els escriptors catalans que, d'una manera paulatina, constant, infatigable i, sobretot, irreductible, començaren de produir bon punt acabada la guerra. Tal vegada sigui ceció recordar la circumstància, la conjuntura històrica, que havia de condicionar llur desenvolupament. Però, si tenim present com ens torna oblidadissos el pas del temps i com és dèbil la memòria, podria resultar convenient esventar una mica les cendres que cobreixen el record, mitjançant una brevíssima ressenya.

Per llei del 5 d'abril de 1938 el govern del general Francisco Franco disposa: "El Alzamiento Nacional significó en el orden político la ruptura con todas las instituciones que implicasen negación de los valores que se intentaba restaurar. Y es claro que, cualquiera que sea la concepción de la vida local que inspire normas futuras el Estatuto de Cataluña, en mala hora concedido por la República, dejó de tener validez, en el orden jurídico español, desde el día 17 de julio de 1936. No sería precisa, pues, hacer ninguna declaración en este sentido.

"Pero la entrada de nuestras gloriosas armas en territorio catalán plantea el problema, estrictamente administrativo, de deducir las consecuencias prácticas de aquella abrogación. Importa, por consiguiente, restablecer un régimen de derecho público que, de acuerdo con el principio de unidad de la Patria, devuelva a aquellas provincias el honor de ser gobernadas en pie de igualdad con sus hermanas del resto de España.

"Así lo dispongo por la presente Ley dada en Burgos, a 5 de Abril de 1938. Francisco Franco. El Ministro del Interior, Ramón Serrano Suñer." (Boletín Oficial del 9 d'abril).

Seguiren d'altres lleis i decrets pels quals hom ordena:

1 - Prohibició absoluta d'ensenyar la llengua catalana a totes les escoles, primàries i secundàries.

2 - Supressió continuada de les càtedres de llengua catalana, Història de Catalunya i Dret català a la Universitat de Barcelona.

3 - Prohibició absoluta de publicar periòdics en català.

4 - Prohibició absoluta d'utilitzar el català als Tribunals, oficines públiques i actes públics, en documents oficials, en relacions comercials, noms personals, noms de carrers, etc.

5 - Prohibició absoluta de qualsevol manifestació de l'esperit nacional català (el nom de Catalunya, l'escut i la ban-

dera de Catalunya, l'Himne Nacional de Catalunya, etc.).

6 - Restricció severíssima en la publicació de llibres catalans i en el teatre, cine i ràdio-difusió ("Memorandum sobre la política anticatalana del Govern del general Franco" - Londres 1952-1954).

El desert, el buit total, la nit, un espès silenci. Heus ací, la perspectiva que se li ofereix a l'escriptor en llengua catalana. Privat de la probabilitat de publicar allò que escrigui, veu esfondrar-se la terra al seu davant, en un ample abisme, que el separarà del seu públic. Si l'observem fredament, aquesta situació, haurem de convenir que és capaç de descoratjar l'ànim més ben trempat i ferm. Alguns escriptors, principalment d'aquells que ja escriviè abans de l'ensulsiada, s'adaptaren a la nova situació i no dubten a manllevar la llengua dels invasors i, àdhuc, a cantar lloes al nou règim. No ens ha d'estranyar, però, que, bon punt es produeix un canvi en la conjuntura, siguin aquests, precisament, els qui se'ns presentin com a salvadors de les lletres catalanes. Aquests són els trànsfuges, els oportunistes, dels quals no ens n'hem d'ocupar ara. Són els altres els qui ens interessin. Aquells qui, reclosos en la closca del silenci, van saber copsar la remor de les deus subterrànies, les deus que nodrien les arrels més pregonament enfonsades a la terra, aquelles arrels "dures i profundes" de les quals ens parlava Manuel de Pedrolo fa uns mesos a "Serra d'Or", i van saber que calia resistir, que calia fer front a l'atac destructor, ni que fos des del reduït íntim del pensament: calia salvar la llengua, l'expressió més vital del nostre ésser nacional. Aquesta fou la tasca dels poetes, primer, tal com ens ho confessa Salvador Espriu: "hem viscut per salvar-vos els mots / per retornar-vos el nom de cada cosa" (Inici de càntic en el temple). Per això avui, descobrim que, àdhuc aquells escriptors que posteriorment han excel·lit en d'altres gèneres, en aquells anys de tenebra i tènua esperança, produïren una bona dosi de poesia. Però també, ben aviat, començaren a escriure narracions i novel·les, la majoria de les quals romandrien coigades per l'oblit. Malgrat saber-ho, però, continuaren escrivint, perquè tenien una fe indestructible en el futur del nostre poble o, potser, a desgrat d'aqueixa fe. Potser, simplement, perquè sentien necessitat d'escriure; però, en aquest cas, per què canalitzaren a través del català, una llengua proscripita, aqueixa necessitat? Hem de creure que, àdhuc aquests que no eren menats per cap altra motivació extra-literària, es

mantingueren fidels a la llengua per una necessitat d'ésser autèntics, d'ésser ells mateixos. Sigui com sigui, a tots ells devem avui, en bona part, la resplendent florida de les nostres lletres. Sense aquell propòsit de voler ésser, sense aquella fe, sense aquella voluntat fèrria de dir "no", a desgrat del descortjament quasi inevitable, malgrat els innumerable sacrificis que calgué suportar, difícilment avui podríem parlar del "bcom" editorial, en llengua catalana, difícilment un setmanari català assoliria tiratges que sobrepassen els cent mil exemplars, difícilment unes publicacions per a infants trobarien llur tendre públic lector... perquè, paral·lelament en aquella silenciosa producció literària, alguns d'aquells escriptors dictaren conferències, cursos de llengua catalana... i, sobretot, ferén de deslloridors de consciències. Tot això, és clar, menant una vida "normal", ateses les circumstàncies: menjant, bevent, casant-se, treballant, d'empleats l'un, de professor de llengües l'altre, cap, però, exercint la seva professió veritable: la d'escriptor. Això serà una activitat marginal, realitzada com un ritus en aquelles hores callades debatent-se feixugament amb la xarxa espessa de la son, o en aquelles altres subretes egoístament de les tardes dominicals que d'altres homes dediquen als fills o bé a les seves mullers, tot lluitant per cercar l'estil, per desenvolupar una nova tècnica narrativa, per trobar el mot adient, en definitiva: tot lluitant per a continuar lluitant.

D'aquests dubtes, d'aquesta fe, d'aquesta voluntat d'ésser, d'aquesta vida més o menys "normal", de l'escriptor català dels darrers trenta anys, ens en parla avui Manuel de Pedrolo per la boca del seu personatge Albert Cubells a "Avui es parla de mi". Aquesta novel·la ha romàs inèdita (de la mateixa manera com la majoria de les obres d'aquest prolífic autor encara ho són) durant tretze anys. Bé que les causes d'aquest exili de les lletres de motlle de la producció literària de Pedrolo calgué cercar-les en raons de tipus editorial, la major part de les vegades s'ha degut a raons de "salut pública", per a dir-ho amb els mots de Maria-Aurèlia Capmany.

Si d'una banda trobem que Manuel de Pedrolo és preocupat, d'una manera constant, pel llenguatge, per l'estil, per la tècnica, per una altra, hem d'arribar a la conclusió que aquesta preocupació resta condicionada, d'una manera gairebé total, a la necessitat d'aprofundir críticament la circumstància humana, l'existència humana, concretament: la vida de l'home. D'un home qualsevol però no d'una abstracció ni d'una idea.

l'tzació, sinó de l'home que mena una vida corrent, d'aquest home vulgar, simplement, que podem ésser-ho qualsevol de nosaltres. Aquest home és el protagonista de "Estrictament personal", el de "Les finestres s'obren de nit", el de "Una selva com la teva", el de "La mà contra l'horitzó", el de "Cendra per Martina"... aquest home és, també, l'Albert Cubells de "Avui es parla de mi", sols que ara, aquest home és, a més a més, escriptor. Un escriptor, és cert, d'un temps i un país que són els nostres i, per consegüent, ens trobem, en apropar-nos-hi amb una intenció crítica, acarats a un problema que el mateix Manuel de Pedrolo ha assenyalat en parlar de l'obra d'un altre autor català ("L'Espinàs a passos comptats" en "Cita de narradors", Selecta 251): "Participem, fins a cert punt, de la febre del creador i tendim, en bé o en mal, a substituir-nos per ell. L'obra és massa nostra i, al mateix temps, ho és massa poc. Nostra perquè és nascuda d'unes circumstàncies que, en part, compartim; aliena, perquè mai no ens interpreta exactament ni interpreta aquestes circumstàncies segons la pròpia estimació". D'altra banda cal assenyalar, però, que quan el crític se sent d'aquesta manera davant la novel·la d'un autor contemporani i coterrani, i el fet es repeteix enfront d'altres autors i per altres crítiques, vol dir que les circumstàncies potser comencen d'oferir la possibilitat de "comptar amb una societat gentil per a fer-li de públic" (a la novel·la) de què parlava Carles Riba ("Una generació sense novel·la" dins "Els marges"), perquè com ell mateix deia, "la novel·la —com tampoc el teatre— no pot ésser un gènere de solitaris". Si podíem acceptar com a vàlida aquesta constatació i si, ensems, podíem citar sense esforç mitja dotzena de novel·listes actuals que, igual com Pedrolo, centren llur atenció en l'home amb un interès simpàtic (considerant col·lectivament, culturalment, socialment, interès que Riba es lamentava de no trobar a Catalunya vers l'any 27, i en la qual cosa basava fonamentalment la seva tesi per a concloure que aquella era una generació sense novel·la), penso que no fóra arriscat afirmar que, avui als Països Catalans, comencem de tenir novel·la. (Quant a la mitja dotzena de noms, suggerim, al costat del de Manuel de Pedrolo, els de: Maria Aurèlia Capmany, Josep M. Espinàs, Mercè Rodoreda, Ramon Folch i Camarasa, Estanislau Torres i Mestre, per exemple).

Albert Cubells-Manuel de Pedrolo ens parla avui d'ell mateix, contant-nos una sèrie d'episodis, més o menys breus, de la seva vida, sense correlació cronològica, ho i partint, però, d'una situació que es desenvolupa històricament.

Cada capítol s'inicia amb aquesta escena i, de sobte, per associació d'idees i imatges, per similitud, per oposició, l'autor ens transporta pel temps i l'espai i ens explica la seva vida, o, més ben dit, alguns passatges d'aquesta realitat fugissera que és la vida de l'home. No ens aturem, però, a destriar quins episodis podem atribuir a Albert Cubells i quina a Manuel de Pedrolo. Tant se val. A més a més, hem de respectar la llibertat del creador. "No cal mai prendre's al peu de la lletra les dotzenes d'episodis narrats —com ha escrit Manuel de Pedrolo, segons que ens diuen els editors a la tapa del llibre— no sols perquè el record modifica les coses, per endolcir-les o per agrejar-les, sinó perquè tots tenim el dret, i n'usem, d'interpretar la nostra vida". Això no vol dir, però, que quan ens sigui factible d'aportar alguna dada biogràfica, no poguem evitar de fer-ho.

En aquest encadenament d'episodis, enllaçats, per l'associació d'idees, provocada per un fet o una paraula, se'ns va perfilant el caràcter d'Albert Cubells. Descobrim, principalment, que Albert Cubells sent un amor exacerbat per la llibertat, llibertat que vol gaudir en tots els ordres de la vida. Aquest amor el manifesta des dels anys més tendres. Així es rebella a estudiar per força, subjectat als horaris estrictes de l'escola, i simula patir uns mal de cap molt forts com a reacció en aquella imposició que ell troba absurda. Queda ben clar que no és per gauduleria, si més no, es tracta d'una gauduleria molt especial. "... el fet és que a mi —ens diu— m'agradava d'aprendre, m'agradaven els llibres, estudiava espontàniament, sense necessitat que m'hi obliguessin. Era precisament quan m'hi obligaven que em tornava gandul (...). Volia sentir-me lliure, obeir la meua impulsió". Aquest amor per la llibertat no minvarà amb els pas dels anys, ans al contrari, s'anirà fent més ferm i el menarà a convertir el tema de la llibertat en el centre d'especulacions serioses i profundes en un bon nombre d'obres que escriurà.

Al costat d'aquest amor per la llibertat, no hi podia deixar d'aparèixer la preocupació per la justícia; potser hauríem de dir que, preocupat o no per la justícia, Albert Cubells és un home just. Encara adolescent, degut a la indiferència del director de l'escola davant una petició que li presenten els alumnes per tal que els concedeixi avançar les vacances de Nadal, per a sintonitzar-les amb les dels alumnes de l'Institut, organitza una vaga d'estudiants (l'any 1934, Manuel de Pedrolo, estudiant de batxillerat, organitzà la primera i única vaga estudiantil que s'hagi realitzat a Tàrraga). Aquest sentit de justícia es posa en relleu en d'altres episodis com quan

els seus familiars descobreixen que s'ha gastat els diners que li donaven a ell i al seu germà per a guardar-los en una mena de guardioles. El pare el renya i li fa veure que allò que ha fet és robar, però ell considera que el seu pare no té raó, que és injust. "Havia pres els diners del meu germà, és cert, però hauria rebut el mateix tracte si només hagués pres els meus (...). Jo em creia, que eren meus, però no ho eren, mai no ho havien estat. Els tenia en dipòsit, només. I això era injust. Si me'ls donaven havien d'ésser meus, i si eren meus havia de poder disposar-ne al meu gust..." Quan ja gran, un dia es troba en possessió d'un bitllet, el qual, segons que descobreix, és fals; prova, infructuosament, de fer-lo passar. Veient que tothom se n'adona, pensa comprar amb aquell bitllet fals l'amor que li ofereix una noia per cinquanta pessetes. Però aleshores, veu clarament que l'acte que anava a cometre era deshonest. "Naturalment, l'amor que em vendria seria fals, però això ho sabíem tots dos, no hi havia engany."

També ens explica el moment de la seva vida en què se li fa patent l'absurditat del món (gosàriem dir, en el concepte camusià de l'absurd). Fa la instrucció. El sergent crida. "Dreta i esquerra, mitja volta... dreta i esquerra, mitja volta... dreta i esquerra, mitja volta (...). Potser cap de nosaltres no ho sabia, però aquell exercici era la imatge de la vida. Era tota la nostra vida". Amb sergents o sense, això és el que s'esdevé a la vida. "Tot estava fet, tot estava dit, tot estava viscut". I de res no valia "quedar-se fora, amb els oficials i els sergents. També ells seguien la manobra, també ells marcaven el pas, també ells eren presoners de l'engranatge que ens agermanava (...). Al final de tot hi havia aquell mot que tots esperàvem, que tots esperem: "Al...to!" i aleshores ens aturàvem; aleshores, ens aturem. Res més."

Les reflexions sobre la mort o sobre la dificultat d'assolir el coneixement de les coses ens donen un tast de la matèria cara a Albert Cubells-Manuel de Pedrolo amb la qual haurà de bastir algunes de les obres més importants. Ens parla, també, de la lluita interior que cal sostenir durant la creació artística, dels problemes que planteja la professió d'escriptor, dels dubtes que l'assalten sobre la seva habilitat, de la sinceritat amb què s'ofereix als altres a través de l'obra pròpia, de la fidelitat, a despit de tot, a ell mateix i de la solidaritat amb aquells que lluiten. Malgrat que el fragment ja ha estat citat abastament (ad-huc per mi mateix) no me'n sé estar de reproduir-lo un altre cop: "Treballo per alguna cosa que sento perduda, per alguna cosa que potser no estimo par-

ticularment, perquè és un compost de moltes coses que avorreixo, però hi treballo perquè sóc ací i no puc fer res per evitar-ho; hi treballo perquè, si jo també vull donar-los armes per a lluitar, per a continuar creient-hi, perquè llur creença i llur combat són béls i la meua carn s'hi sent solidària".

Coneixerem les seves experiències al front i a la reraguarda, durant la guerra, les primeres relacions amoroses les lectures que més l'abelleixen, les seves reaccions quan veu esfondrar-se el món

mig real mig imaginari dels anys d'adolescència, "perquè el dolor de la pàtria ara a punt de rebentar, i aquest dolor ens arrabassaria, prematurament, la infància que encara dúiem arrapada a la pell".

Voluntat d'ésser, voluntat d'ésser d'una manera determinada, a desgrat de les amargueses que aquesta decisió comporta; fidelitat a si mateix, un cop superada la lluita per arribar-hi a creure, encara que hagi calgut llatzerar-se per a superar-la, i malgrat les renúncies que

caldrà acceptar en el futur; solidaritat amb aquells qui creuen i lluiten; amor per la llibertat, preocupació per la justícia...

Tant es val, que l'existència sigui absurda: encara queda l'home. I si podem trebar un home amb aquest cúmul de característiques que hem cregut trobar en aquest escriptor (Albert Curbells? Manuel de Pedrolo?), potser podrem aspirar a crear un món millor i no ens trebarem tan sols.

Jordi Arbonès

"Ressorgiment" N° 611 - juny 1967